

NAOMI KLEIN

NU AJUNGE SĂ SPUI NU

Cum să rezistăm politicii de șoc a lui Trump
și să cucerim lumea de care avem nevoie

Traducere din limba engleză
de Anca Bărbulescu

Introducere	11
Partea I. Cum am ajuns aici: ascensiunea supermărcilor	23
Capitolul 1. Cum a câștigat Trump, devenind marca supremă	25
Capitolul 2. Prima familie de mărci	46
Capitolul 3. Jocurile foamei de la Mar-a-Lago	57
Partea a II-a. Unde suntem acum: un climat de inegalitate	73
Capitolul 4. Ceasul climei bate miezul nopții	75
Capitolul 5. Apucătorul-șef	96
Capitolul 6. Politica are oroare de vid	115
Capitolul 7. Cum învățăm să iubim populismul economic	135
Partea a III-a. Cum putem ajunge și mai rău: șocurile viitoare	143
Capitolul 8. Maeștrii dezastrului: manevre de eschivă în jurul democrației	145
Capitolul 9. O listă de sarcini toxică: la ce să ne așteptăm în caz de criză	175

Partea a IV-a. Cum poate fi mai bine	201
Capitolul 10. Când doctrina șocului se întoarce împotriva lor	203
Capitolul 11. Când „nu“ nu a fost de-ajuns	223
Capitolul 12. Lecții de la Standing Rock: îndrăzniți să visați	236
Capitolul 13. Să facem un salt înainte, pentru că pașii mici nu ajung	245
Încheiere: ne apropiem de o majoritate căreia îi pasă	272
Post-scriptum. Manifestul Salt	283
Mulțumiri	289

Introducere

Șoc.

Cuvântul acesta apare iar și iar din noiembrie 2016, de când Donald Trump a câștigat alegerile. Descrie rezultatele care au sfidat sondajele, starea emoțională a multora care i-au urmărit drumul spre putere și metodele lui de tip blitzkrieg pentru crearea de noi politici. De fapt, consiliera lui, Kellyanne Conway, a descris în mod repetat noua eră drept un „șoc în sistem“.

De aproape două decenii, studiez șocurile la scară largă în diverse societăți – cum se întâmplă, cum le exploatează politicienii și corporațiile și chiar cum sunt agravate intenționat pentru a obține un avantaj față de populația dezorientată. Am descris și partea bună a procesului: cum pot schimba lumea în bine societățile care se unesc în jurul unui mod de a înțelege criza comună.

Spectacolul ascensiunii lui Donald Trump mi-a provocat o senzație ciudată. Nu e vorba doar despre faptul că aplică politica șocului împotriva celei mai puternice și mai înarmate națiuni de pe planetă. E mai mult decât atât. În cărți, documentare și reportaje de investigație, am documentat o varietate de tendințe: dezvoltarea supermărcilor, puterea tot mai mare a averilor private asupra sistemului politic, impunerea neoliberalismului la nivel global, adesea prin intermediul rasismului și al fricii de „celălalt“, folosite ca instrumente puternice, impactul dăunător al liberului schimb corporatist și dominația considerabilă a negării schimbărilor de climă asupra aripii drepte a spectrului politic. Când am început să îl studiez pe Trump, mi s-a părut a fi ca monstrul lui

Respect pentru oameni și cărți

Frankenstein, cusut din părți ale celor de mai sus și ale multor altor tendințe periculoase.

Acum zece ani, am publicat *Doctrina șocului: Nașterea capitalismului dezastrelor**, o investigație care acoperă patru decenii de istorie, de la Chile, după lovitura de stat a lui Augusto Pinochet, până la Rusia, după prăbușirea Uniunii Sovietice, de la Bagdadul sub atacul „Șoc și groază” al Statelor Unite până la New Orleans după uraganul Katrina. Termenul „doctrina șocului” descrie tactica foarte brutală de a folosi dezorientarea publicului după un șoc colectiv (războaie, lovituri de stat, atacuri teroriste, crahuri pe piață sau dezastre naturale) pentru a impune măsuri procorporatiste radicale, adesea sub numele de „terapie de șoc”.

Deși Trump se abate de la model în unele privințe, tactica lui de șoc urmărește totuși un tipar pe care l-am mai văzut în țări unde s-au impus schimbări rapide sub masca unei crize. În prima săptămână de mandat, când Trump semna un tsunami de decrete prezidențiale, iar populația nu făcea decât să se clatine sub efortul disperat de a ține pasul, mi-a venit în minte cum descria Halina Bortnowska, susținătoare a drepturilor omului, experiența Poloniei când SUA i-au impus o terapie de șoc economică în toiul colapsului comunist. Ea descria viteza schimbărilor prin care trecea țara ca „diferența dintre anii câinești și anii omenești” și observa că „începi să observi reacții semipsihotice. Nu te mai poți aștepta ca oamenii să își apere propriile interese când sunt atât de dezorientați încât nu știu – sau nu le mai pasă – care le sunt interesele”.

Din indiciile de până acum, este clar că Trump și principalii lui sfătuitori speră să obțină genul de reacție descrisă de Bortnowska – că încearcă să orchestreze o doctrină a șocului la nivel național. Scopul este un război fără rețineri împotriva sferei publice și a interesului public, fie ele manifestate sub forma măsurilor antipoluare sau a programelor de ajutoare alimentare. În

* *Doctrina șocului: Nașterea capitalismului dezastrelor*, Ed. Vellant (2009), traducere Bogdan Lepădatu.

Respect pentru oameni și cărți

locul lor se vor dezvălui puterea și libertatea corporațiilor. Este un program atât de sfidător în nedreptatea lui și atât de evident corupt, încât nu poate fi dus la capăt decât cu ajutorul politicilor rasiale și sexuale de tip „dezbină și cucerește” și al unor metode de distragere a atenției prin spectacol media non-stop. Firește, strategia aceasta este susținută de suplimentarea masivă a cheltuielilor de război, o agravare dramatică a conflictelor militare pe mai multe fronturi, din Siria până în Coreea de Nord, dublată de reflecții prezidențiale despre cum „tortura funcționează”.*

Cabinetul de miliardari și multimilionari al lui Trump spune foarte multe despre scopurile fundamentale ale administrației. Secretar de stat – Exxon-Mobil. În fruntea Departamentului de Apărare – General Dynamics și Boeing. Iar pentru mare parte din ce mai rămâne, oameni de la Goldman Sachs. Cei câțiva politicieni de carieră puși la conducerea agențiilor par să fi fost aleși ori pentru că nu cred în misiunea de bază a instituției respective, ori pentru că sunt convinși că agenția lor nici măcar nu ar trebui să existe. Steve Bannon, strategul principal al lui Trump, aparent trimis pe banca rezervelor, a abordat situația foarte sincer într-un discurs din februarie 2017, în fața unui public conservator. Scopul, spunea el, era „demolarea statului administrativ” (prin care el înțelegea reglementările impuse de stat și agențiile care au ca scop protejarea populației și a drepturilor sale). „Dacă ne uităm la cei nominalizați în Cabinet, observăm că au fost aleși cu un scop, anume demolarea.”

S-a vorbit mult despre conflictul dintre naționalismul creștin al lui Bannon și transnaționalismul consilierilor lui Trump cu rădăcini mai adânci în administrație, mai ales al ginerelui, Jared Kushner. Oricum, se prea poate ca Bannon să fie exclus destul de repede din acest reality-show sângeros (poate că, până să citiți

* Din primul interviu televizat al lui Donald Trump ca președinte, pe postul ABC News; întrebat ce crede despre metode ca tortura prin simularea înecului (waterboarding), acesta a răspuns că „absolut, sunt de părere că funcționează” și că „trebuie să răspundem cu aceeași monedă” (n.t.).

Respect pentru oameni și cărți

aceste rânduri, deja s-a întâmplat)*. Tocmai de aceea merită să subliniem că, atunci când se ajunge la demolarea statului și la externalizarea a cât mai multe dintre funcțiile lui către corporații al căror scop este să facă profit, Bannon și Kushner nu sunt în conflict, ci într-un perfect acord.

Pe măsură ce se desfășurau evenimentele, mi-am dat seama că ceea ce se întâmplă la Washington nu e obișnuita predare a ștafetei de la un partid la celălalt. E o preluare de tip corporatist, pe față, pusă la cale de mulți ani. Se pare că interesele economice care au cumpărat de mult ambele partide mari au hotărât că s-au săturat de jocul acesta. Se pare că necesitatea de a-i plimba pe oficialii aleși pe la restaurante și de a-i flata și a le pasa mită legalizată le insulta simțul dreptului divin la orice. Așadar, acum îi scot din joc pe intermediari – politicienii care mereu vor ceva și care se presupune că ar proteja interesul public – și fac ce face orice mare șef când vrea să se asigure că treaba e făcută cum trebuie: se implică personal.

De aceea rareori primim răspuns la întrebările serioase despre conflicte de interese și contradicții etice. Așa cum Trump a refuzat cu înverșunare să își facă publică situația fiscală, a refuzat complet și să își vândă imperiul corporatist sau să înceteze să mai profite de pe urma lui. Având în vedere cât de mult se bazează Organizația Trump pe administrațiile altor țări pentru înregistrarea de mărci, se poate ca decizia aceasta chiar să contravină paragrafului din Constituția SUA care interzice președinților să primească daruri sau orice „compensație” de la alte state. De fapt, deja s-a lansat un proces în acest sens.

Dar clanul Trump nu pare îngrijorat. O trăsătură definitorie a administrației actuale este o atitudine aproape impenetrabilă de invulnerabilitate – de oameni aflați mai presus de regulile și legile obișnuite. Oricine reprezintă o amenințare la adresa acestei invulnerabilități este concediat de urgență – întrebați-l pe fostul director FBI, James Comey. Până acum, în politica americană,

* Steve Bannon a fost eliberat din funcție pe 18 august 2017, după degenerarea violentă a manifestațiilor de extremă-dreaptă de la Charlottesville (n.t.).

Respect pentru oameni și cărți

reprezentanții statului corporatist la Casa Albă au purtat o mască: fața de actor zâmbitor a lui Ronald Reagan sau imaginea de cowboy fals a lui George W. Bush (cu Dick Cheney/Halliburton strâmbându-se pe fundal). Acum, masca a dispărut. Și nici măcar nu se mai prefăce cineva că lucrurile ar sta altfel.

Situația este cu atât mai sordidă cu cât Trump nu a fost niciodată în fruntea unei companii tradiționale, ci mai degrabă se află, de mult, la cârma unui imperiu construit în jurul mărcii lui personale – care, alături de cea a fiicei lui, Ivanka, a câștigat deja în nenumărate moduri de pe urma fuziunii cu președinția americană. Modelul de afaceri al familiei Trump face parte dintr-o transformare mai amplă a structurii corporatiste, observabilă în multinaționale bazate pe mărci, cu efecte transformatoare asupra culturii și pieței locurilor de muncă – tendințe despre care am scris în prima mea carte, *No Logo: Tirania mărcilor*. Modelul acesta ne arată că însăși ideea că ar putea sau ar trebui să existe vreo distincție între marca Trump și președinția Trump este un concept pe care ocupantul actual al Casei Albe nu are cum să îl înțeleagă. Președinția este, de fapt, încoronarea mărcii Trump.

Explorând relația inextricabilă a lui Trump cu marca lui comercială și implicațiile acestei relații pentru viitorul politicii, am început să îmi dau seama de ce atât de multe atacuri la adresa lui au rămas fără efect și cum putem identifica moduri mai eficiente de a-i opune rezistență.

Faptul că se poate profita de pe urma unei funcții publice într-un mod atât de sfidător, în văzul tuturor, este, prin el însuși, tulburător. La fel sunt atâtea și atâtea acțiuni ale lui Trump din primele luni de mandat. Dar istoria ne arată că, oricât de destabilizată ar fi situația acum, doctrina șocului rezervă posibilitatea ca lucrurile să meargă și mai rău.

La temelia proiectului politic și economic al lui Trump stau demolarea statului normativ, atacul fără rezerve asupra statului social și serviciilor sociale (raționalizat, în parte, prin cultivarea